

JĘDRZEJ TOMASZ KAŁUŻNY*

ANGELIKA WOCHNA**

Uniejów, którego już nie ma. Przyczynek do badań nad przemianami zabudowy miejskiej Uniejowa w XIX w.

STRESZCZENIE | Uniejów jest miastem o korzeniach sięgających okresu średniowiecza. Prawa miejskie otrzymał w XIII w. Do dziś zachował swoją unikalną zabudowę i czytelny układ przestrzenny, mimo braku wielu ważnych budynków, które istniały niegdyś w przestrzeni miasta. Jednym z okresów, w którym w mieście wprowadzono największe zmiany, był wiek XIX. Część owych przemian i istniejących dawnych zabudowań możliwa jest do odnalezienia na dawnych fotografiach, rycinach i obrazach.

SŁOWA KLUCZOWE | zabudowa miejska, przemiany XIX w., Uniejów

* Jędrzej Tomasz Kałużny, dr, absolwent Katedry Historii Średniowiecznej, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, ul. Kamińskiego 27a, 90–219 Łódź; pracownik Urzędu Miasta w Uniejowie, Centrum „Spycimierskie Boże Ciało”, ul. bł. Bogumiła 13, 99-210 Uniejów; <https://orcid.org/0000-0003-1337-0329>, e-mail: jedrzej.kaluzny@interia.pl

** Angelika Wochna, historyk amator, regionalistka, pracownik Muzeum Fabryki w Łodzi (dział promocji i marketingu), ul. Drewnowska 58, 91-002 Łódź; e-mail: angelika.wochna@interia.pl

Received: 24.04.2025. Accepted: 31.05.2025. Published: 30.11.2025.

© by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: Not applicable. **Conflicts of interests:** None. **Ethical considerations:** The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

Uniejów That No Longer Exists: A Contribution to the Study of Urban Development Changes in 19th-Century Uniejów

SUMMARY | Uniejów is a town with roots dating back to the medieval period. It was granted city rights in the 13th century. To this day, it has preserved its unique architecture and a clearly defined spatial layout, despite the absence of many significant buildings that had once existed within the town. One of the periods that brought the most substantial changes to Uniejów was the 19th century. Some of these transformations, as well as former buildings, can be traced through old photographs, engravings, and paintings.

KEYWORDS | urban development, 19th-century transformations, Uniejów

Wprowadzenie

Uniejów, ulokowany na skarpach nadrzecznych doliny rzeki Warty, do dziś zachował swój wyjątkowy układ przestrzenny. Szczególnie jest to widoczne w przestrzeni rynku, który wciąż posiada oryginalny, wytyczony w czasie lokacji miasta kształt, z odchodzącymi od niego dwiema ulicami w każdym narożniku. Na układ ten oraz wizerunek miasta, poza jego średniowieczną genezą, miało również wpływ sąsiedztwo rzeki Warty, która determinowała przez wieki rozwój układu urbanistycznego ulokowanego na nadbrzeżnym pasie skarp¹. Inaczej sprawa ma się, jeśli chodzi o stan zachowania budynków miejskich, z których większość nie dotrwała do naszych czasów. Wśród istniejących wymienić warto bazylikę pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, dworek Hofmeisterów czy uniejowski zamek arcybiskupi.

Jak się dziś powszechnie przyjmuje, największe przemiany w przestrzeni miejskiej zaszły w wyniku działań wojennych i wyburzeń związanych z trwaniem II wojny światowej. Wtedy to ostatecznie zniknęła zabudowa zachodniej pierzei rynku i wiele ważnych z historycznego i architektonicznego

¹ J. Salm, *Zabytki Uniejowa i miejsko-wiejskiej gminy Uniejów*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 2, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021, s. 645.

punktu widzenia uniejowskich budynków i świątyń. Mowa tutaj głównie o kościele Bożego Ciała i uniejowskiej synagodze². Szczęśliwie wspomniany już na wstępie zabytkowy układ przestrzenny przetrwał do naszych czasów w stopniu umożliwiającym badania i dyskusję na temat kształtu zabudowań miasta we wcześniejszych epokach.

Rozwój zabudowy miejskiej Uniejowa w XIX w.

Na podstawie zgromadzonych materiałów ikonograficznych można jednak rozważyć tezę, że największe zmiany w strukturze miasta zaszły nie w latach 40. XX w., a w okresie XIX w., który w istocie był też jednym z największych okresów regresu znaczenia Uniejowa. W tym czasie zdecydowano się m.in. na znaczące zmiany w przestrzeni miejskiej. Mowa tutaj przede wszystkim o nowym podziale gruntów miejskich i wytyczeniu sieci ulicznych w obrębie Przedmieścia Szadkowskiego, czyli w planie przebiegu dzisiejszych ulic Błogosławionego Bogumiła i Jana Kilińskiego³. W tym czasie też ostatecznie zdecydowano się na usunięcie ostatnich pozostałości po obwałowaniach i bramach miejskich, pozostawiając jednak w miejscu tych ostatnich niezagospodarowane place przy ulicach Dąbskiej, Tureckiej i Ogrodowej. Również po drugiej stronie rzeki w otoczeniu zamkowym w czasie prowadzonych XIX-wiecznych przebudów wprowadzone zostały znaczące zmiany – mowa tutaj głównie o przebudowach zamku, rozplanowaniu i nasadzeniu nowej wersji parku przyzamkowego oraz rozbiórce budynków sąsiadujących z zamkiem.

Szczegółowe przemiany w zakresie zabudowy miejskiej Uniejowa możliwe są do prześledzenia dzięki zachowanym materiałom kartograficznym, ikonograficznym i archiwalnym fotografiom. Jedną z najstarszych map jest pochodząca jeszcze z końca XVIII w., a konkretnie z 1793 r., mapa Davida Gilly'ego⁴ (ryc. 1). Mimo pewnych ograniczeń wynikających z faktu, że ta akwarelowa mapa odzwierciedla szeroko region, a nie tylko miasto Uniejów, można przy jej pomocy również poddać analizie układ zabudowań oraz charakter miasta przed XIX-wiecznymi przemianami.

2 T. Wójcik, *Uniejów i region uniejowski w okresie II wojny światowej*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 2, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021, s. 209–210.

3 J. Salm, *Zabytki Uniejowa...*, s. 645, por. ryc. 5.

4 David Gilly, *Karte von Südpreußen*, 1793, Staatsbibliothek zu Berlin.

Ryc. 1. Mapa Gilly'ego z 1793 r. (fragment)

Źródło: David Gilly, Karte von Südpreussen, 1793, Staatsbibliothek zu Berlin.

Na ryc. 1 możemy zauważyć układ miejski z zaznaczonym placem kolegiackim i kolegiatą oraz schematyczny układ ulic. Zwraca uwagę również niewielki rozmiar miasteczka. Szczegółowe prześledzenie procesu podupadania Uniejowa w okresie XVII i XVIII w. jest niemożliwe ze względu na skąpy materiał źródłowy, z tego okresu bowiem zachowało się niewiele ksiąg miejskich. Jednakże według rejestrów podymnego w latach 1783–1784 miasto płaciło podatek od 77 domów, w 1786 r. od 78 domów, liczbę pustych placów oblicza się natomiast na 133 w 1785 r.⁵ W mieście w 1794 r. znajdowało się 79 domów mieszkalnych⁶. Zgodnie z materiałami zawartymi w „indagandzie pruskiej” z 1793 r. w Uniejowie miało mieszkać 329 osób, w tym 98 mężczyzn i 94 kobiety⁷.

Na zamieszczonej mapie zauważyć można dwa funkcjonujące obok siebie koryta rzeki Warty. Co ciekawe, przy odnodze, która dziś stanowi nieczynny kanał ulgi i dawne rozlewiska rzeczne, ulokowane zostały wszystkie młyny wodne. Dodatkowo, na charakterystycznej „wyspie” brakuje wyrysowanego punktu oznaczającego zamek. Na zainteresowanie zasługuje również most miejski. Ten zaznaczony na mapie należał do miasta, wybudowano go w 1790 r.

5 H. Żerek-Kleszcz, *Uniejów i jego zaplecze gospodarcze w XVII–XVIII wieku*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 1, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021, s. 220. Zob. AGAD, KMUn., ks. 24, s. 295, 317, 405.

6 J. Kita, *Uniejów i region uniejowski w latach 1793–1870*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 1, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021, s. 467.

7 H. Żerek-Kleszcz, *Uniejów i jego zaplecze gospodarcze...*, s. 239.

Staął on w nowym miejscu, „wyżej” (czyli w górę biegu rzeki) względem mostów wcześniejszych, a środki na budowę mostu pozyskano z kasy miejskiej⁸.

Wart wspomnienia jest również ratusz miejski, który pierwotnie zlokalizowany został na środku placu rynkowego⁹. Był to niewielki drewniany budynek wzniesiony latach 1783–1784, z pomieszczeniem na biuro burmistrza i izbą posiedzeń magistratu. Mieściła się w nim również wartownia odwachu wojskowego. Ratusz ten ostatecznie rozebrano w 1822 r. W późniejszych okresach nie podjęto też odbudowy budynku w centrum miejscowości, tym samym jednoznacznie zmieniając wygląd placu rynkowego¹⁰.

W omawianym okresie swój początek datuje również wieś Kościelnica, powstała na terenach w bezpośrednim sąsiedztwie miasta w latach 1790–1795. Na mapie zauważyć można wyraźne bliskie położenie tych dwóch organizmów miejskich. Znaczne zwiększenie liczby gospodarstw rządowych Kościelnicy nastąpiło dopiero po 1824 r.¹¹

Kolejnym z ważnych punktów jest zaznaczony w części południowej miasta na samym końcu Przedmieścia Szadkowskiego kościółek Bożego Ciała, zbudowany w 1739 r. Należy jednak zauważyć, że wcześniej w tym miejscu funkcjonowały już inne świątynie i kaplice pod tym samym wezwaniem. Tuż obok, na zachód, zaobserwować można pusty plac po rozebranych w 1770 r. kościele świętego Mikołaja. W tym miejscu warto również zaznaczyć, że inne uniejowskie świątynie, czyli kościół szpitalny św. Ducha ze szpitalem (przytułkiem) położony na wschód od rynku i kościół św. Wojciecha zlokalizowany pomiędzy miastem a Zamkiem, również zniknęły z przestrzeni miejskiej w końcu XVIII w. Bardziej precyzyjne wskazanie ich pierwotnej lokalizacji, nawet przy pomocy zawartej tu mapy, wydaje się jednak niezwykle trudne¹².

Szczególnie ważny w kontekście przemian w zabudowie w XIX w. jest „Plan Miasta Uniejowa” (ryc. 2) wykonany w 1823 r. na zamówienie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. Jego autorem był mierniczy przysięgły Wawrzyniec Ziółkowski¹³. Na planie tym odszukać można dwie

8 Tamże, s. 226.

9 Zob. ryc. 1.

10 J. Kita, *Uniejów i region uniejowski w latach 1793–1870...*, s. 467, 481.

11 Tamże, s. 467.

12 H. Żerek-Kleszcz, *Uniejów i jego zaplecze gospodarcze...*, s. 217.

13 Wspomniany plan znajduje się w zbiorach Zakładu Architektury Polskiej na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej (sygn. U. III 16). Orys planu, ukazujący układ urbanistyczny bez projektowanych przez W. Ziółkowskiego regulacji,

funkcjonujące obok siebie wersje miasta: realny stan zabudowy miasta, wynikający wprost z dziedzictwa i genezy tego zespołu urbanistycznego, oraz nowo planowany podział miejski. Co jednak najważniejsze, ten bardzo dokładny plan obrazuje wygląd miasta w początkach XIX w. Można na nim dostrzec również wiele zaznaczonych, a nieistniejących już dziś budynków.

Ryc. 2. Plan miasta Uniejowa z 1823 r. W. Ziółkowski (fragment mapy)

Źródło: Politechnika Warszawska, Wydział Architektury, Zakład Architektury Polskiej, sygn. U. III 16.

Spośród rozmaitych istotnych elementów na szczególną uwagę zasługują szare obrysy zaznaczające schematycznie miasto lokacyjne. Wspomniane zakreslenia stanowią niepodważalny dowód istnienia umocnień miejskich oraz ich przebiegu. Pewnych informacji dostarczają w tym względzie księgi miejskie z końca XVIII w., w których wskazywano na istnienie umocnień opisywanych jako *vallum* (określano je również przykopem lub fosą). Jednocześnie wskazywano, że umocnienia te utraciły swoje pierwotne funkcje i przeznaczano je pod uprawy ogrodowe¹⁴. Jak się wydaje, taki właśnie stan zachowania umocnień oddany jest na mapie w postaci zaznaczonych

zamieszczony został w publikacji A. Kuncewicza: *Plany przeglądowe miast polskich*, Ser. I, Warszawa 1929, s. 29 (opis) i tabl. LXXXV (rys.).

¹⁴ H. Żerek-Kleszcz, *Uniejów i jego zaplecze gospodarcze...*, s. 217.

reliktów skarp fosi oraz nowo zagospodarowanych działek, które niejako ignorują swoim przebiegiem dawne pogłębienia i nasypy, zapewne wtedy już sukcesywnie wyrównywane¹⁵.

Kolejnym z istotnych punktów jest plac kolegiacki i jego dokładnie przedstawiona zabudowa. Mowa tutaj o parkanie okalającym kolegiatę oraz całym obrysie uniejowskiej świątyni. Sam parkan w XIX w. poddano istotnym przebudowom. Istotną zmianą w tym przypadku było wyburzenie jego narożnika graniczącego z placem rynkowym i wybudowanie w tym miejscu nowej dzwonnicy. Relikty wspomnianego muru obwodowego odnalezione zostały podczas prac archeologicznych prowadzonych w otoczeniu kolegiaty w 2020 r. Powstanie muru należy datować na połowę XVII w. W jego przebiegu zarejestrowane zostało miejsce po dawnej furcie. Jego południowo-wschodni narożnik został rozebrany pod koniec XIX w., natomiast fragmenty południowe i zachodnie usunięto po zakończeniu II wojny światowej¹⁶.

Wspomniany mur obwodowy (ryc. 3), stanowiący bardzo charakterystyczną cechę dawnego wyglądu miasta, został uchwycony najprawdopodobniej na jednej z najstarszych fotografii przedstawiającej miasto. Wspomniane zdjęcie pochodzi z kompletu fotografii wykonanych w zakładzie fotograficznym „Atelier Kloch i Dutkiewicz” przy Krakowskim Przedmieściu 7 w Warszawie. Warto wspomnieć, że swoją filię zakład miał również w Kaliszu. Fotografię wykonał najpewniej sam baron Kloch de Kernitz¹⁷. Na uwagę zasługuje też zabudowa miejska uchwycona na fotografii (ryc. 4). Te drewniane domy mieszczańskie wpisują się w typową zabudowę miejską, charakterystyczną dla małych miast regionu, stanowiąc przykład przyrynkowych domów. Bardzo często na parterze takiego budynku mieściły się lokale handlowe lub usługowe, zaś na piętrze część mieszkalna¹⁸. Omówione tu domy miejskie zauważyć można również na wspomnianym planie z 1823 r.¹⁹

¹⁵ Por. ryc. 2.

¹⁶ A. Bartczak, A. Nierychlewska, *Informacja dotycząca muru ogrodzeniowego kolegiaty pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Floriana w Uniejowie odsłoniętego podczas badań archeologicznych*, Łódź 2020, s. 1–6 (arch. Urzędu Miasta w Uniejowie); J. Pietrzak, Z. Rybacki, *Badania architektoniczne budynku starej plebanii w Uniejowie, gm. Uniejów, pow. poddębicki, woj. łódzkie*, Łódź, 2016, kmps (arch. Urzędu Miasta w Uniejowie).

¹⁷ Zob. ryc. 3.

¹⁸ Z. Gloger, *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*, t. 1, Warszawa 1907, s. 211–214.

¹⁹ Por. ryc. 4.

Ryc. 3. Fragment dawnego muru obwodowego Kolegiaty z wejściem głównym na teren przykościelny, 1936 r.

Źródło: zbiory TPU i Urzędu Miasta w Uniejowie.

Ryc. 4. Dawny mur obwodowy kolegiaty z furką i kapliczką oraz stare drewniane domy mieszczańskie przy rynku. Widok od strony rynku, ok. 1865 r.

Źródło: fotografia ze zbiorów antykwariatu Wu-el w Szczecinie.

Wśród wielu przeobrażeń, jakie przeszedł Uniejów w XIX w., jednym z najważniejszych była degradacja jego roli religijnej. W 1819 r. uniejowska świątynia przestała pełnić funkcję kolegiaty, zaś ok. 1824 r. zaczęto rozbiórkę zabudowań parafialnych, w tym dawnych domów kanoników. W dalszym

ciagu na placu kościelnym znajdowała się wolnostojąca oszkarpowana dzwonnica, którą jednak ze względu na zły stan zachowania zdecydowano się rozebrać w końcu XIX w. Jej dokładne umiejscowienie uchwycone jest na planie miasta z 1823 r., w przeciwieństwie do domów kanoników, które rozebrano wcześniej²⁰. W ostatnich latach w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie pod numerami katalogowymi Rys.Pol.14337 oraz Rys.Pol.14338 odnaleziony został przez Radosława Hermana komplet dwóch obrazów wykonanych w technice akwarelowej, które przedstawiają panoramę Uniejowa oraz Zamku. Obrazy wykonane zostały w 1838 r. i zatytułowane odpowiednio „Widok Uniejowa z zamkiem gen. Karla von Tolla” oraz „Uniejów zdjęty od strony Spicmierza”. Na pierwszej z prac, w bezpośrednim otoczeniu kolegiaty, odszukać można budynek dawnej dzwonnicy (ryc. 5). Niestety, na obrazie widoczny jest jedynie sam dach przesłonięty koroną drzewa oraz fragment murów budowli z oknami²¹.

Ryc. 5. Fragment obrazu S. Smolikowskiego z widoczną w centrum dawną dzwonnica przysłoniętą drzewem

Źródło: Katalog Muzeum Narodowego w Warszawie, Rys.Pol.14337.

20 A. Bartczak, A. Nierychlewska, *Opracowanie wraz ze sprawozdaniem z badań archeologicznych i nadzoru archeologicznego przy Kolegiacie w Uniejowie, pow. poddębicki, woj. łódzkie, przeprowadzonych w 2020 r. w związku z realizacją inwestycji pn.: „Zagospodarowanie terenu wokół Kolegiaty w Uniejowie”*, Bydgoszcz 2020, s. 5–12.

21 Smolikowski Seweryn Karol, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. XI, Warszawa 2023, s. 307–309; por. ryc. 5 i 6.

Po wspomnianej już rozbiórce ratusza nową siedzibę władz miejskich stworzono w drugiej połowie XIX w. Ciekawe jest jednak, że już wcześniej przewidziano jej miejsce na planie W. Ziółkowskiego. Wyznaczonym miejscem stał się obszerny plac tuż za linią dawnych umocnień miejskich przy dzisiejszej ul. Ogrodowej, na którym wcześniej znajdowała się obszerna karczma o kształcie litery T, na której tyłach zlokalizowane były stajnia i wozownia²².

Wśród rozmaitych budynków XIX-wiecznego Uniejowa, które zniknęły bezpowrotnie w tym okresie, warte wspomnienia są dawne konstrukcje znajdujące się w kompleksie zabudowań zamkowych. Obiekty te są wyraźnie widoczne na drugiej z panoram Smolikowskiego (ryc. 6)²³.

Ryc. 6. Fragment obrazu S. Smolikowskiego przedstawiający XIX-wieczną zabudowę podzamcza

Źródło: Katalog Muzeum Narodowego w Warszawie, Rys. Pol.14338.

Podsumowanie

Uniejów jako miasto o średniowiecznym rodowodzie również dziś, pomimo upływu czasu, zachował w dużej mierze swój historyczny układ przestrzenny, który stanowi cenny dowód przeszłości urbanistycznej regionu. Wiele pierwotnych budynków nie przetrwało do naszych czasów, jednak rozmaite zachowane elementy zabudowy wciąż odzwierciedlają jego dawne oblicze. Szczególne przemiany nastąpiły w XIX w., kiedy to wprowadzono znaczące zmiany w tkance miejskiej. Dzięki dawnym fotografiom, rycinom i obrazom możliwe jest dziś częściowe odtworzenie wyglądu Uniejowa sprzed wieków. Materiały te pełnią ważną funkcję dokumentacyjną i umożliwiają

²² J. Salm, *Zabytki Uniejowa...*, s. 658.

²³ Zob. ryc. 7.

prowadzenie badań nad historią architektury i rozwoju przestrzennego miasta. Analiza tych źródeł pozwala także lepiej zrozumieć, jak ewoluowało miejskie dziedzictwo w kontekście zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Uniejów pozostaje przykładem miejscowości, w której przeszłość nadal silnie oddziałuje na współczesny krajobraz. Jego dziedzictwo urbanistyczne jest nie tylko przedmiotem badań, ale także ważnym elementem lokalnej tożsamości. Z całą pewnością nakreślony temat wymaga jednak dalszych badań naukowych w przyszłości, a niniejszy tekst jest jedynie przyczynkiem do tego niezwykle interesującego tematu, który zasługuje na szczegółowe analizy naukowe, poprzedzone wieloletnią kwerendą. Autorzy adresują go do wszystkich pasjonatów i mieszkańców, chcąc przybliżyć nieco „Uniejów, którego już nie ma”.

Bibliografia

Źródła ikonograficzne

David Gilly, Karte von Südproussen, 1793, Staatsbibliothekzu Berlin.

Kunczewicz A., *Plany przeglądowe miast polskich*, Ser. I, Warszawa 1929, s. 29 (opis) i tabl. LXXXV (rys.).

Plan miasta Uniejowa z roku 1823. W. Ziółkowski. Źródło: Politechnika Warszawska, Wydział Architektury, Zakład Architektury Polskiej, sygn. U. III 16.

Źródła

AGAD, KMuN., ks. 24, s. 295, 317, 405.

Bartczak A., Nierychlewska A., *Informacja dotycząca muru ogrodzeniowego kolegiaty pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Floriana w Uniejowie odsłoniętego podczas badań archeologicznych*, Łódź 2020, s. 1–6 (arch. Urzędu Miasta w Uniejowie).

Bartczak A., Nierychlewska A., *Opracowanie wraz ze sprawozdaniem z badań archeologicznych i nadzoru archeologicznego przy Kolegiacie w Uniejowie, pow. poddębicki, woj. łódzkie, przeprowadzonych w 2020 r. w związku z realizacją inwestycji pn.: „Zagospodarowanie terenu wokół Kolegiaty w Uniejowie”*, Bydgoszcz 2020, s. 5–12.

Pietrzak J., Rybacki Z., *Badania architektoniczne budynku starej plebanii w Uniejowie, gm. Uniejów, pow. poddębicki, woj. łódzkie*, Łódź, 2016, kmps (arch. Urzędu Miasta w Uniejowie).

Opracowania

Gloger Z., *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*, t. 1, Warszawa 1907.

Kita J., *Uniejów i region uniejowski w latach 1793–1870*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 1, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021.

Salm J., *Zabytki Uniejowa i miejsko-wiejskiej gminy Uniejów*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 2, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021.

Smolikowski Seweryn Karol, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. XI, Warszawa 2023, s. 307–309.

Wójcik T., *Uniejów i region uniejowski w okresie II wojny światowej*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 2, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021.

Żerek-Kleszcz H., *Uniejów i jego zaplecze gospodarcze w XVII–XVIII wieku*, [w:] *Miasto Uniejów i region spycimiersko-uniejowski poprzez wieki*, t. 1, red. J. Szymczak, Łódź–Uniejów 2021.